

Beatus auctor saeculi
 Servile corpus induit,
 Ut, carne carnem liberans,
 Ne perderet, quos condidit.

Clausae parentis viscera
 Coelestis intrat gratia,
 Venter puellae baiulat
 Secreta, quae non noverat.

* Domus pudici pectoris
 Templum repente fit Dei,
 Intacta nesciens virum
 Virgo creavit filium.

Enixa est puerpera,
 Quem Gabriel praedixerat,
 Quem matris alvo gestiens
 Clausus Ioannes senserat.

Feno iacere pertulit,
 Praesepe non abhorruit,
 Parvoque lacte pastus est,
 Per quem nec ales esurit.

S. PETRUS Chrysologus (ca 406 † ca 450)

SERMONES

PL
 52, 335

Sermo XLVIII. [...] *Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria?*¹ Iterum, iudaeae, matris nomen clamas, occultas Patris; patrem dicis, nomen non dicis: fabrum dicis, opus non dicis. Iudaeae, decipiunt te ista, non decipiunt credituros. *Nonne mater eius dicitur Maria, et fratres eius Iacobus et Ioseph, et Simon, et Iudas, et sorores eius nonne omnes apud nos sunt?* Si mater, si fratres, si sorores apud vos sunt, pater ubi est? Vobiscum non est, quia Deus odit fictos, invidos deserit, declinat ingratos, sibi non sinit crudeles et impios commorari. *Et fratres eius et sorores eius, nonne omnes apud nos sunt?* Callide fratres ingeris, ostentas sorores, ut numeroso partu sanctae matris virginitas lateat, obscuretur integritas, et sentiatur de filio totum quod humanum est, nihil divinum. Iudaeae, quos dicis fratres et sorores Christi, Cleophae sororis Mariae filii sunt, non Mariae; et fratrum et sororum filios fratres nuncupat et divina lex et humana cognatio. Ergo Christi fratres fecit non matris virginitas * quae per-

*336

¹ Matth. XIII, 55.

mansit virgo post partum, sed materterae eius fecit propinquitatis assertio. Beata Maria, si alios filios habuisset a Christo mater in ipso crucis tempore, in articulo ipso mortis, non discipulo traderetur, non commendaretur extraneo.

- 1242 Sermo XLIX. [...] Quod tunc malitiae iudaicae videmus evenisse, quae in contumeliam Dominicae generationis, cum per artem Ioseph prosapiae Christi exaggerat veritatem, veri genitoris confitetur et loquitur qualitem, dicendo: *Iste est fabri filius*. Bene personam * tacuit, ut proderet ex arte genitorem, dicendo, non Ioseph, sed fabri filius. Et quis talis faber, qualis est iste, qui ex nihilo tantum talem fabricatus est mundum? Et quis faber talis, qui totius bonae artis solus auctor, solus largitor existit? Dic ergo, iudaeae, fabri filium, ut Dei filium fatearis invitus; dic Mariae, ut verum hominem, sed Virginis filium confitearis impulsus; dic fratres, ut tantam dignationem tui praedices et proferas creatoris. Et licet ipse genitricis sanctae per hoc virtutes moliaris abscondere; tamen evangelistae veritas non Ioseph et Mariae, sed Cleophae sororis eius filios, quos tu fratres appellas, probat et asserit exstitisse; usus enim temporis etiam praesentis germanorum et germanarum filios fratres noscitur nuncupasse. Numquam enim contra pietatis ordinem matrem Dominus extero, hoc est Iohanni, commendasset ex cruce si alios ipsa praeter illum filios suscepisset: sed virgini virginem tradit, ut inter tales cura sola sacramenti, sola societas religionis haberetur; nec mundanae sollicitudini discipulus tantus iste serviret, sed praedicaturus virginitatis partum, domi haberet unde hoc dubitantibus approbaret.
- 1243 Sermo LVII. [...] *Qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine*. Ubi spiritus generat, virgo parturit, totum divinum geritur, nil humanum; nec ullus infirmitati locus est, ubi virtus est sociata virtuti. Soporatus est Adam, ut de viro virgo sumeretur;¹ nunc stupuit Virgo, ut vir repararetur ex Virgine.² Quid sibi de tanto, de tali partu natura poterit vindicare, ubi dum videt novari ordinem suum, tota sua conspicit iura mutari, venisse in suam sobolem suum sentit et miratur auctorem?
- 1244 Sermo LVIII. [...] *Qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine*. Virginitas Deum credidit, quia non nisi per Deum ipsa virgo esse potuit et mater.
- 1245 Sermo LIX. [...] *Qui natus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine*. Quid terrenum nascitur, ubi auctore Spiritu virgo vocatur in partu? Quis non divinum credat, quando quae peperit nil sensit humanum?

PL
52, 338

*339

PL
52, 359PL
52, 361PL
52, 364¹ Gen. II, 21.² Lc. I, 29.

Deum mulier virgineo portabat in templo: hinc est, quod et acquisivit honorem matris, virginitatis gloriam non amisit.

PL
52, 367

Sermo LX. [...] *Et in Christum Iesum Filium eius.* Cuius? Utique Dei Patris; cum dicis ergo in Iesum Filium eius, confiteris Iesum qui natus est de Maria Dei esse Filium. Cave ergo ne amplius sentias in Christo quod homo fuit, sed semper quod Deus sit confitere, Apostolo sic dicente: *Et si novimus Christum secundum carnem, sed iam non novimus.*¹ *Unicum Dominum nostrum.* Hoc convenit ad utrumque, quia et unicus Patris est, et unicus Dominus noster est: alii filii, alii domini esse per gratiam perceperunt; solus Christus esse filius, esse Dominus habet et possidet per naturam *qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine.*² Si iuxta evangelistam quod in ea natum est de Spiritu sancto est, quia Deus spiritus est, haereticus iam Deum natum virginea confiteatur ex carne; neque amplius coeleste mysterium, virginitatis partum, trahat ad conceptum mundi, ad terrenae fragilitatis iniuriam.

1246

PL
52, 370

Sermo LXI. [...] *Qui natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine.* Spiritus et virgo copula terrena non est, coeleste sed est secretum: hinc est, quod nascitur est divinum. Ergo quod natus est confitendum est, quomodo natus est tacendum est; quia quod secretum est sciri non potest, quod clausum est nescit aperiri, quod singulare est non refertur exemplo.

1247

PL
52, 373

Sermo LXII. [...] *Quia natus est de Spiritu sancto ex Maria virgine.* Age, homo, si tamen homo, progredere corde tuo, consurge mente tua, dilatare sensibus tuis, arrige ingenii tui acumina, excita * scientiae tuae vires; quidquid in te rationis est, exsuscita, examina, discute, perscrutare, et nunc stupenti modo solus aperi quid est quod Spiritus generat, Virgo concipit, Virgo parit, permanet virgo post partum.

1248

PL
52, 412

Sermo LXXV. [...] Venit Maria ad sepulcrum, venit ad resurrectionis uterum, venit ad vitae partum, ut iterum Christus ex sepulcro nasceretur fidei, qui carnis fuerat generatus ex ventre; et eum quem clausa virginitas vitam protulerat ad praesentem, clausum sepulcrum * ad vitam redderet sempiternam. Divinitatis insigne est clausam virginem reliquisse post partum, de sepulcro clauso exisse cum corpore est divinitatis insigne.

1249

PL
52, 436

Sermo LXXXIV. [...] *Et cum fores essent clausae, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum, venit Iesus, et stetit in medio*

1250

¹ II Cor. V, 16.

² Matth. I, 20.

● PL 52, 380, 418.

*eorum.*¹ Rogo, cur dubitatur clausi corporis arcanum, et obseratum tota integritate domicilium virginale absoluta Divinitas potuisse penetrare, quae post resurrectionem corporis nostri crassata mysterio, foribus ingreditur * et egreditur clausis, talique indicio se totius creaturae demonstrat auctorem, cui non obsistit, cui deservit ad omnia creatura? Sed si conceptum partumque virginitas excusare suo nescit creatori, si ingressum egressumque clausa ianua creatori suo non potest denegare quemadmodum lapis monumenti, quamvis magnus, quamvis iudaica malitia obsignatus, resurgenti poterat obsistere Salvatori? Sed sicut virginitas et ianua claustris suis fidem faciunt deitatis, ita revolutus lapis fidem resurrectionis affirmat, qui nullum revolutus Domino suo praeparavit egressum, sed nocte fidei praestat et admittit ingressum.

*437

1251 Sermo LXXXVII. [...] Hinc est quod Dominus tetro infidelitatis nubilo cordibus iam caecatis, ut irradiaret partus virginis sacramentum, desperatae et annosae sterilitatis ante praemisit conceptum: ut qui videbat post senectutem longam arida membra reviviscere, et transacto curriculo iam vitae veteranae in primam reforescere pubertatem, atque ipsam naturam in occidua aetate ad nascentis servi insignia suscitari, pudicitiae florem, pudoris titulum, castitatis insigne, virginitatis claustra manere post partum crederet posse, auctore ipso ex utero procedente, servari.

PL
52, 444

[...] Hinc est quod Dominus conditor ipse naturae viam virginis conceptus, virginis partus, invisibili vestigio et ignoto calle pertransit, et iter humani ortus divino gressu ambulat, non humano, ut nascendo ipsam naturam a servitute mortis, cui taliter addicta fuerat, primitus liberaret, et fonte purgato supernam rivulis redderet puritatem.

446

1252 Sermo XCII. [...] Sed iam nunc omnis ignava carnis intelligentia sit remota, tota corporei sensus abiiciatur infirmitas: et quaecumque est ingenii humani omnis excludatur intentio, fidei pateant oculi, cordis reserentur aures, mentis currat et incurrat incessus: ut pervenire ad mysterium virginis conceptus, ad sacramentum partus virginis penetrare possimus, adiuvante Domino Iesu Christo, qui ex ea genitus nunc in caelestia regnat.

PL
52, 460

1253 Sermo XCIX. [...] Mulier accepit a Deo fermentum fidei, quae acceperat a diabolo perfidiae fermentum; abscondit in mensuris tribus, hoc est, in tribus hominum temporibus, quod * est ab Adam usque ad Noë, a Noë usque ad Moysen, a Moyse usque ad Christum; ut mulier quae corruerat fermento mortis in Adam totam massam generis

PL
52, 478

*479

¹ Io. XX, 19.

humani, fermento resurrectionis totam carnis nostrae massam red-integraret in Christo; ut mulier quae confecerat panem gemitus et sudoris, panem vitae coqueret et salutis; et esset omnium viventium mater vera per Christum, quae erat in Adam mater omnium mortuorum. Ob hoc namque Christus nasci voluit, ut sicut per Evam venit ad omnes mors, ita per Mariam rediret omnibus vita. Quae Maria huius fermenti implet typum, similitudinem praefert, consignat figuram, dum de supernis suscipit fermentum Verbi, et humanam carnem in alvo Virginis, immo in alvo Virginis coelestem totam conspersit massam.

PL
52, 520

Sermo CXVII. *Factus est, inquit, primus homo Adam in animam viventem: novissimus Adam in Spiritum vivificantem.*¹ Ille primus ab isto novissimo factus est, a quo est animam consecutus, ut viveret; hic est ipso se figuratus auctore, qui vitam non exspectaret ab altero, sed ipse vitam solus omnibus largiretur; ille vilissimo plasmatur ex limo, ex utero pretioso Virginis hic procedit; in illo terra mutatur in carnem in isto caro promovetur in Deum. [...].

*521

[...] Ubi sunt qui conceptum Virginis, Virginis partum, mulierum partibus existimant exaequandum, cum illud de terra sit, hoc de coelo; hoc divinae virtutis sit, illud infirmitatis humanae; illud sit in corpore passionis, hoc totum sit in tranquillitate divini Spiritus, humani corporis in quiete? Sanguis * siluit, caro stupuit, soporata sunt membra, et aula Virginis tota est in coelesti commoratione suspensa, donec auctor carnis, carnis sumeret indumentum, et fieret homo coelestis, qui non solum terram redderet homini, sed homini donaret et coelum. Virgo concipit, Virgo parturit, Virgo permanet. Ergo virtutis est caro conscia, non doloris, quae magis pariendo integritatis augmenta suscipit, damna pudoris ignorat; testis potius sui partus existit, quae nullas partus pertulit passiones; et sacramentis coelestibus interfuisse se nova mater miratur, quae nascentis ordinem intelligit humanae consuetudinis nil habere.

PL
52, 575

Sermo CXL. Satis modo sit oculorum nostrorum pura acies, ut possit in divini ortus intendere claritatem: nam si nascentis iubar solis oculorum nostrorum vix suffert sanitas tota, vel puritas, quanta interni visus est praeparanda sinceritas, ut splendorem sui ferre possit orientis et radiantis auctoris? *In sexto autem mense missus est, inquit, angelus Gabriel in civitatem Galilaeae cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph.*² Locum, tempus, personam, sanctus evangelista designat, ut relationis * veritas mani-

*576

¹ I Cor. XV, 45.

² Lc. I, 26.

festis ipsarum rerum comprobetur indicibus. *Missus est*, inquit, *angelus ad virginem desponsatam*. Ad virginem Deus aligerum portitorem mittit: nam dat arrham, dotem suscipit, qui fert gratiam; fidem refert, et tradit munera virtutis, qui mox virginei consensus resolvit sponsonem. Pervolat ad sponsam festinus interpres, ut a Dei sponsa humanae desponsationis arceat et suspendat affectum, neque auferat a Ioseph virginem, sed reddat Christo, cui est in utero pignorata cum fieret. Christus ergo suam sponsam recipit, non praeripit alienam; nec separationem facit, quando suam sibi totam iungit in uno corpore creaturam. Sed quid egerit angelus audiamus: *Ingressus ad eam, dicit: Ave, gratia plena, Dominus tecum*.¹ In hac voce oblatio est, oblatio muneris, non simplex salutationis officium. *Ave*. Hoc est accipe gratiam. Ne trepides, ne sis sollicita de natura. *Gratia plena*. Quia in aliis gratia, in te tota gratiae pariter veniet plenitudo. *Dominus tecum*. Quid est in te Dominus? Quia ad te non visitandi studio venit, sed in te novo nascendi illabitur sacramento. Adiecit congrue: *Benedicta tu in mulieribus*.² Quia in quibus Eva maledicta puniebat viscera, tunc in illis gaudet, honoratur, suspicitur Maria benedicta. Et facta est vere nunc mater viventium per gratiam, quae mater exstitit morientium per naturam. *Quae cum audisset, turbata est in sermone eius*.³ Quid est quod personam videt, et de sermone turbatur? Quia venerat angelus blandus in specie, fortis in bello, mitis in habitu, in sermone terribilis, humana proferens, divina repromittens. Unde et virginem, quam leviter visus sollicitaverat, nimium turbavit auditus; et quam missi * praesentia parum moverat, concussit toto pondere mittentis auctoritas. Et quid plura? Mox sensit in se supernum suscipi Iudicem, ubi ante iam coelestem vidit et contemplata est metatorem. Quamvis enim blando motu, affectu pio, virginem sibi Deus in matrem, servam sibi verteret Dominus in parentem, turbata sunt tamen viscera, mens refugit, ipsa est tremefacta conditio, cum Deus, quem tota creatura non capit, totum se intra pectus recepit et condidit humanum. *Et cogitabat*, ait, *Virgo quae esset ista salutatio*.⁴ Advertat vestra charitas, ut diximus, consensisse Virginem salutationi, non verborum, sed rerum; et vocem fuisse non communis obsequii, sed supernae vim totam fuisse virtutis. Cogitat ergo Virgo, quia cito respondere est facilitatis humanae, cogitare vero ponderis est maximi et iudicii permaturi. Quantus sit Deus satis ignorat ille qui huius Virginis mentem non stupet, animum non miratur: pavet coelum, tremunt angeli, crea-

*577

¹ Le. I, 28.² Ibid.³ Le. I, 29.⁴ Ibid.

tura non sustinet, natura non sufficit, una puella sic Deum in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, coelis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum coelestibus parentelam, ipsius Dei cum carne commercium, pro ipsa domus exigat pensione, pro ipsius uteri mercede conquirat, et impleat illud prophetae: *Ecce haereditas Domini, filii, merces; fructus ventris.*¹ Sed iam se concludat sermo, ut de partu Virginis, donante Deo, et indulgente tempore, gratius proloquamur.

PL
52, 577

1256

*578

Sermo CXLI. Quantum secretum cubiculi sit regalis, quali reverentia, quo tremore locus habeatur, ubi ipsa principis requiescit potestas, quam nulli extraneo, immundo nemini, nulli infideli pateat illuc et permittatur accessus; quam munda, quam casta, quam fidelia, ibidem praestolentur obsequia, imperialis aulae manifestis docetur insignibus. Quis ad ipsas palatii fores vilis, quis propinquat indignus? Certe ad thalamum sponsi nisi satis proximus, nisi satis intimus, nisi bonae conscientiae, nisi laudabilis famae, nisi probabilis vitae nullus admittitur. Intra thalamum vero ipsum virginem Deus capit solam, suscipitur sola *virginitas illibata. Unde, o homo, his admonitus exemplis, aestima quis sis, quantus sis, qualis sis, et tunc demum cogita utrum possis Dominicae nativitatis penetrare secretum, utrum merearis ad illius pectoris cubiculum pervenire, ubi tota superni Regis, tota divinitatis requiescit maiestas; utrum debeas humanis oculis, corporeis sensibus, conceptum virginis temerarius discussor attendere; utrum possis ipsas Dei manus operantes sanctum sibi corporis templum intra alvum genitricis audax et curiosus arbiter intueri, conspectibus tuis absconditum saeculis nudare mysterium, revelare tibi ipsis angelis invisibile sacramentum; et ita coelestis fabricae praesidere, ut deprehendas liquido tu quomodo Deus penetrare clausae carnis intraverit, quemadmodum sacri corporis in illo venerabili utero praeter Virginis conscientiam lineamenta pinxerit, quomodo praeter concipientis sensum mansura saeculis ossa solidaverit; qualiter, praeter hominis ordinem, hominis veram produxerit formam; quemadmodum, praeter carnis sollicitudinem, totam carnis assumpserit veritatem; qua ratione, praeter naturam nostrae carnis, integram suscepit qualitatem: et si ad haec tibi liber non perpatuerit accessus, iam Deus ex carne nunc assumere non potuit, quod in principio assumpsit ex limo? Immo quia totum Deo est possibile, et tibi ne ad minima quidem operum Dei possibile est pervenire, conceptum Virginis noli discutere, sed crede: Deum voluisse nasci pie senti, quia facis iniuriam si requiris; magnum Dominicae

¹ Ps. CXXVI, 3.

nativitatis sacramentum fide percipe, quia ne minima quidem operum Dei assequi poteris sine fide, dicente Scriptura: *Omnia opera eius in fide.*¹ Sed tu hic totum vis de ratione constare, ubi totum consistit ex fide, quod tamen non sine ratione subsistit, sed ratione Dei, non tua, homo. Quid tam rationabile, nisi ut Deus quidquid voluerit possit? Qui quod vult non potest, Deus non est. Quae ergo mandat Deus, exsequitur angelus, implet Spiritus, efficit virtus, Virgo credit, natura suscipit, coeli narrant, annuntiat firmamentum, ostendunt stellae, magi praedicant, pastores adorant, pecora cognoscunt, attestante propheta: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui.*²

1257

Sermo CXLII. Audistis hodie, fratres charissimi, angelum cum muliere de hominis reparatione tractantem. Audistis agi, ut homo cursibus eisdem quibus dilapsus fuerat ad mortem, rediret ad vitam. Agit, agit cum Maria angelus de salute, quia cum Eva angelus agerat de ruina. Audistis angelum de carnis nostrae limo templum divinae maiestatis arte ineffabili construentem. Audistis in terris Deum, in coelis hominem sacramento incomprehensibili collocari. Audistis inaudita ratione in uno corpore Deum hominemque misceri. Audistis fragilem nostrae carnis naturam ad portandam totam deitatis gloriam angelica exhortatione roborari. Denique ne tanto ponderi coelestis fabricae in Maria, subtilis nostri corporis arena succumberet, et in virgine totius generis humani portatura fructum virga tenuis frangeretur, fugatura metum vox angeli mox praecessit, dicens: *Ne timeas, Maria.*³ Ante causam dignitas virginis annuntiatur ex nomine: nam Maria hebraeo sermone, latine, domina nuncupatur: vocat ergo angelus dominam, ut dominatoris genitricem trepidatio deserat servitutis, quam nasci, et vocari dominam ipsa sui germinis fecit et impetravit auctoritas. *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam.* Verum est, quia qui invenit gratiam, nescit timere. *Invenisti gratiam.* Apud quem? *Apud Deum.* Beata quae inter homines audire sola meruit prae omnibus. *Invenisti gratiam.* Quantam? * Quantam ^{*580} superius dixerat: plenam. Et vere plenam, quae largo imbri totam funderet et infunderet creaturam. *Invenisti enim gratiam apud Deum.* Haec cum dicit, et ipse angelus miratur, aut feminam tantum, aut omnes homines vitam meruisse per feminam: stupet angelus totum Deum venire intra virginalis uteri angustias, cui tota simul angusta est creatura. Hinc est quod remoratur angelus, hinc est quod Virgi-

PL
52, 579¹ Ps. XXXII, 4.² Isa. I, 3.³ Lc. I, 30.

nem vocat de merito, de gratia compellat, vix causam prodit audienti, sane ut sensum promoveat, vix longa trepidatione componit. Aestimate, fratres, qua reverentia, quo tremore nos tanto interesse deceat et conveniat sacramento, quando ipse angelus non sine metu metum discutit audientis. *Ecce concipies in utero.* Bene concipies, quod caro nescit, conditio non habet, non admittit natura. *Ecce concipies in utero.* Quis ante ad fructum pervenit quam terrae laborem sentiat et sudorem? Quis ante poma carpit quam plantae suam tribuat et impendat industriam? Quis praeter viam ad ullam pervenit mansionem? Quis praeter naturam naturae suscipit incrementum? Beata ergo et vere beata Maria, quae praeter generandi curas, praeter materni doloris fastidia, tantam germinis pervenit ad gloriā. Beata, quam divinum pignus sic suo suscepit et servavit in pectore, ut illud tota corporis externa nesciret. Beata, quae quod de supernis angelo referente susceperat sic menti suae solae commisit et credidit. Intra domum Virginis negotium coeleste sic geritur, ut manentibus claustris, ipsa domus septa non sentiant. *Concipies et paries filium.*¹ Qui ingreditur et egreditur, et introitus sui et exitus nulla vestigia relinquit, divinus habitator est, non humanus; et qui conceptu suo virginem servat, et ortu suo relinquit virginem, non terrenus homo est, sed coelestis. Nostrae ergo carnis ordo secedat; hic sibi natura nostra nil vindicet, ubi ad divinam progeniem coelestis ordo divinam instituitur in naturam. Conceptus et partus sermo audientis animum non fatiget, nec leviter sensum moveat Christiani, ubi ad coelestem progeniem virtutis Dei divina peraguntur insignia. *Concipies et paries filium.*

*581 Non dixit tibi, dixit tuum. Quare? Quia *sanctum* * *vocabitur Filius Dei.* Virgo te gratia matrem praestitit, non natura; genitricem te dici pietas voluit, quam non sinebat integritas; in tuo conceptu, in tuo partu crevit pudor, aucta est castitas, integritas roborata est, est solidata virginitas, omnes perseveravere virtutes. Virgo, si tibi salva sunt omnia, quid dedisti? Si virgo, quomodo mater? Si sponsa, genitrix quomodo? Ille, quo tibi aucta sunt omnia, nil minuit, Virgo. Virgo, concipitur ex te auctor tuus, tua ex te oritur origo, in tuo germine est genitor tuus, in tua carne est Deus tuus, et ipse lucem mundi per te recepit qui lucem mundo dedit. Monita ergo per angelum, Virgo, ne praesumas hunc vocare filium tuum, sed mox ut genueris, invoca salvatorem: quia virginitas non sibi parit filium, sed parit pignus auctoris, et integritas suum gestat dominum, non alumnum, dicente angelo: *Et vocabis nomen eius Iesum, quod Salvator latino vocabulo nuncupatur. Dixit autem Maria ad angelum, Quomodo fiet istud?*²

¹ Le. I, 31.² Le. I, 34.

Ecce Maria interrogat: et si qui interrogat, dubitat, cur solus Zacharias velut querulus percunctator incurrit? Quia pectorum cognitor non verba, sed corda pervidit; non quid dixerint, sed quid senserint, iudicavit; erat enim interrogantium causa dissimilis, species perdivisa. Haec contra naturam credit, ille dubitat pro natura; haec integrae rei ordinem quaerit, ille quae Deus iubet fieri non posse prescribit; ille impellentibus exemplis non accedit ad fidem, haec sine exemplo percurrit ad fidem; haec miratur de partu virginis, ille de conceptu disputat coniugali. Merito ergo haec loquitur, haec Deum suo cognoscit et confitetur in corpore; ille tacet, donec Ioannem quem negabat, convictus proprio redderet ex corpore. *Quomodo fiet istud? Quare? Quia virum non cognosco.* Mulier, quem virum, quaeris? Quem tu in Paradiso perdidisti? Redde virum, mulier, redde depositum Dei, redde ex te quem perdidisti per te: praetermitte naturae ordinem recognosce ordinem Creatoris. Ille ex te assumet et faciet virum, qui in principio te fecit et assumpsit ex viro; ne quaeras virum, cesset opus hominis, quia ad reparationem hominis sufficit ars divina. Hinc est quod Deus ipse ad te venit, quia te poenituit ad hominem pervenisse. Nec iam caro ad carnem; * sed *Spiritus sanctus superveniet in te.* Quia *quod de carne natum est, caro est; et quod de Spiritu, spiritus est.*¹ Qui ergo de Spiritu nascitur, sine controversia Deus est, quia Spiritus est Deus. *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.*² Obumbrat Dei virtus, ne portatura Deum, fragilitas humana succumbat. *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Aestus nostri corporis nescit quam divinae protegit umbra virtutis; nec secretum mundanae habitationis inquirat, quae se septam superni splendoris circumspicit velamento. *Propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* Nemo hic communiter accipiat sanctum, sed illa singularitate qua clamatur in coelestibus: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth.*³ Mittitur autem Maria ad Elisabeth, virgo ad sterilem, infans ad anum, ut certamine pio sumant ambae, percipiant pariter, altera de novitate fidem, altera de necessitate virtutem. His auditis, respondit Maria: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Quae vocatur ab angelo domina, ipsa se cognoscit et confitetur ancillam. Quia devotus animus infulis beneficiorum crescit ad obsequium: augetur ad gratiam, non ad arrogantiam prosilit, non ad superbiam pertumescit. *Fiat mihi secundum verbum tuum.*

*582

¹ Io. III, 6.² Lc. I, 35.³ Isa. VI, 3.

Quae credit verbo, merito concipit Verbum: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*;¹ et ad totam rem pervenit, quae secretum fidei consentit auditu. Quantum peccat haereticus, qui post causam non credit, cum tantum hanc credidisse conspicit ante causam!

PL
52, 582

1258

*583

Sermo CXLIII. Debetur quidem vobis natalitius sermo, sed ineffabile Nativitatis Dominicae sacramentum credere magis convenit quam referre. Virgo peperit. Quod natura non habet, usus nescit, ignorat ratio, mens non capit, pavet coelum, stupet terra, creatura miratur, quomodo sermo narrabit humanus? Denique evangelista conceptum Virginis, Virginis partum sicut humano sermone pandit, ita divino claudit arcano: et hoc facit ut homo, quod credere iussus est, discutere non praesumat. Quis attingit arcanum * Dei, partum Virginis, rerum causas, saeculorum negotium, commercium divinitatis et carnis, hominem Deumque unum Deum? Evangelista sic ait: *Missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae cui nomen erat Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, et nomen virginis Maria.*² Missus est angelus a Deo; ubi mediator est angelus, humana cesset opinio: ubi coelestis est nuntius, interpretatio terrena pellatur. Curiositas humana torpescat, ubi supernus habetur interpres. *Missus est angelus a Deo.* Qui audit attentius, quia a Deo missus sit, deitatis refugit perscrutari secretum. Quod per angelum Deus mandat, ille meretur scire, qui timet scire. Audi Dominum dicentem: *Super quem respiciam nisi super humilem, et mansuetum, et timentem verba mea?*³ Humilem, et mansuetum: quantum mansuetus est ille qui iussis obtemperat, immansuetus tantum est ille qui iussa discutit. *Missus est angelus ad virginem.* Quia semper est angelis cognata virginitas. In carne praeter carnem vivere non terrena vita est, sed coelestis. Et si vultis scire, angelicam gloriam acquirere maius est quam habere; esse angelum felicitatis est, virginem esse virtutis; virginitas enim hoc obtinet viribus quod habet angelus ex natura. Angelus ergo et virgo divinum agunt officium, non humanum. *Ingressus, inquit, angelus ad eam dixit: Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Ave, gratia plena, Dominus tecum.*⁴ videtis quibus est virgo oppignorata muneribus. *Ave, gratia plena, Dominus tecum.* Ave, hoc est accipe. Quid? Virtutes munerum, non pudoris. *Ave, gratia plena.* Haec est gratia quae dedit coelis gloriam, terris Deum, fidem gentibus, finem vitiis, vitae ordinem, moribus discipli-

¹ Io. I, 1.

² Lc. I, 26.

³ Isa. LXVI, iuxta LXX.

⁴ Lc. I, 28.

nam. Hanc gratiam detulit angelus, accepit Virgo salutem saeculis redditura. *Ave, gratia plena.* Quia singulis gratia se est largita per partes, Mariae vero simul se totam dedit gratiae plenitudo. *Omnes,* inquit evangelista, *de plenitudine eius accepimus.*¹ Unde et David dicit: *Descendit sicut pluvia in vellus.*² Vellus cum sit de corpore, nescit corporis passiones; sic virginitas cum sit in carne, vitia carnis ignorat. Coelestis ergo imber virgineum in vellus placido se fudit illapsu, et tota divinitatis unda bibulo se nostrae carnis celavit in vellere, donec per patibulum crucis expressum terris omnibus in pluviam salutis effunderet. *Et sicut stillicidia stillantia super terram.*³ Ut vitalibus * partita stillicidiis tempora fidei rigarent germina, non necarent. *Ave, gratia plena, Dominus tecum.* Missus est angelus a Deo, et quid dicit? *Dominus tecum.* *584

Ergo erat cum Virgine, qui ad Virginem miserat. Praecessit nuntium suum Deus, sed a Deo non recessit: teneri locis non potest, qui omnibus habetur in locis: et totus ubique est, sine quo nihil est totum. *Benedicta tu inter mulieres.* Vere benedicta virgo, quae et virginitatis possidet decus, et matris pertulit dignitatem. Vere benedicta, quae et superni conceptus meruit gratiam, et sustulit integritatis coronam. Vere benedicta, quae et divini germinis suscepit gloriam, et regina totius exstitit castitatis. Vere benedicta, quae fuit maior coelo, fortior terra, orbe latior; nam Deum quem mundus non capit, sola cepit. Portavit eum qui portat orbem, genuit genitorem suum, nutrit omnium viventium nutritorem. Sed videamus quid ait evangelista: *Maria, inquit, cum audisset angelum, turbata est in sermone eius.*⁴ Turbata est caro, concussa sunt viscera, mens tremuit, tota cordis obstupuit altitudo: quia in ingressu angeli virgo sensit divinitatis ingressum. Turbabatur humani corporis templum, et carnalis domicilii movebantur angustiae, cum se in virgineo pectore tota Dei conderet magnitudo. Sed si placet, priusquam fidei Christianae penetremus arcanum, loquamur ad eos qui partum virginis, qui magnum pietatis sacramentum, qui reparationem salutis humanae referunt ad divinitatis iniuriam. Venit ad virginem Deus, hoc est, ad opus suum opifex, creator ad creaturam suam. Quando ad opificis honorem operis restauratio non redundat? Quando honor non deputatur ad gloriam, si factor facturam suam reparat? Ne amittat quis opus suum, nonne cum veterascit revocat, et cum cadit erigit, et cum destruitur in melius non reformat? Ergo quod in partu virginis

¹ Io. I, 16.

² Ps. LXXI, 6.

³ Ibid.

⁴ Lc. I, 29.

agitur, non est Creatoris iniuria, sed salus est creaturae. Si Deus fecit hominem, quis arguit cur refecit? Et quod ex limo formasse digne creditur, quare ex carne reformasse iudicatur indignum? Quid pretiosus, caro aut limus? Ergo reparationis nostrae quanto pretiosior materia, tanto maior est gloria. Aut quando Deus non in utero plasmator est hominis? Audi Iob: *Manus tuae fecerunt et finxerunt me*. Et post: *Ut caseum coagulasti me: ossibus et nervis inseruisti me, vitam et misericordiam dedisti mihi*.¹ Et David: *Tu formasti me, et posuisti super me manum tuam*.² Et ad Ieremiam Deus: *Priusquam esses in utero, novi*
 *585 ** te, et in vulva sanctificavi te*.³ Si ergo parentis in alvo Iob lineamenta despinxit, si matris in utero David membra compegit, si Ieremiam genitricis sanctificavit in vulva, si Ioannem sterilis in utero replevit Spiritu sancto, quid mirum modo, si virginis habitavit in utero, qui mulierem hominis sumpsit ex latere? Ipse hominem mulieris resumpsit ex utero, qui virginem viri formavit ex corpore; ac perinde, homo, quae tibi viduntur nova, Deo habentur antiqua.

PL
52, 585

Sermo CXLIV. [...] Evangelista hodie angelum retulit sic locutum. *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum*.⁴ *Ne timeas, Maria*. Quare? Quia invenisti gratiam. Timet non qui invenit, sed qui perdit. Invenit, invenit haec concipiendo superni germinis gratiam quae pariendo non perdidit virginitatis insignia. *Ne timeas, Maria*. Quid timet, quae securitatem rerum concipit, parit gaudia saeculorum? Timor non est, ubi divinum est negotium, non humanum, ubi virtutis conscientia est, non pudoris. Quid timet, quae suscepit eum quem timent omnia quae timentur? Quid timet, cui iudex causae est
 *586 ** assertor, integritas testis innocentiae? Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum*. Quod erat in principio apud Deum, Verbum Deum intra se virgo reperit, et factum est magnum deitatis templum, quae erat pusillum humanitatis hospitium, et quem non capiebat pusillitas humani corporis, coepit virginalis uteri magnitudo. *Ecce, inquit, concipies in utero*.⁵ Propter reverentiam dixisse suffecerat *concipies*; quod exaggerat, *in utero*, quid est? Ut conceptus esset veritas, non figura; ut partus esset proprietas, non imago, ut sicut de Deo vero Deus verus natus est, sic de vero conceptu veritas humani corporis nasceretur. In ortu Christi, fratres, humani corporis iniuria sublata est, non natura; nec est creatura delata, sed culpa damnata. Est ergo haeresis, quae Christum aërium corpus assumpsisse men-

1259

¹ Iob X, 10-12.

² Ps. CXXXVIII, 5.

³ Ierem. I, 5.

⁴ Lc. I, 30.

⁵ Lc. I, 31.

titur: nec habuisse carnem, sed hominem simulasse confingit. *Concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum.* Quod hebraice Iesus, graece Σωτήρ, hoc dicitur latine, Salvator. Merito ergo Virgini salva sunt omnia, quae omnium genuit Salvatorem [...] *Et Filius Altissimi vocabitur.*¹ Videtis quia quod concipit Virgo non terrenum germen est, sed coeleste. Virgo peperit, sed Deus susceperit Filium. Ergo qui de hac nativitate humano modo disputat, ad omnem tendit tanti genitoris iniuriam.

1260

Sermo CXLV. Audituri estis hodie, fratres, quemadmodum nobis beatus evangelista generationis Christi retulit sacramentum. *Christi, inquit, generatio sic erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Ioseph autem vir eius cum esset iustus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.*² Et quomodo iustus, qui conceptum sponsae duxit non discutere? Suspecti non equirit causam pudoris, coniugii famam non vindicat, sed requirit? *Voluit occulte dimittere eam.* Hoc pro magis videtur convenire quam iusto; sed humano iudicio, non divino. Penes Deum neque pietas sine iustitia est, neque sine pietate iustitia; coelesti sensu sine bonitate aequitas, sine aequitate bonitas non habetur. Virtutes si separatae fuerint, dilabuntur; aequitas sine bonitate saevitia est, et iustitia sine pietate crudelitas. Ioseph ergo merito iustus, quia pius; et pius, quia iustus. Denique dum pietatem cogitat, crudelitate caruit: dum causam temperat, iudicium custodivit; dum vindictam differt, crimen evasit; dum refugit accusatorem, fugit sententiam. Aestuabat animus sanctus negotii novitate percussus, stabat sponsa praegnans sed virgo; stabat plena pignore, sed non vacua pudore; stabat de conceptu sollicita, sed de integritate segura: stabat vestita materno munere, sed non honore virginitatis exclusa. Sponsus quid faceret ad ista? Accusaret de crimine? Sed erat ipse innocentiae testis. Culpam diceret? Sed erat ipse custos pudoris. Urgeret adulterium? Sed erat ipse virginitatis * assertor. Quid faceret ad ista? Cogitat dimittere, quia non poterat vel foris prodere, vel intus quod evenerat continere. Cogitat dimittere et dicit Deo totum, quia quod homini diceret non habebat [...].

PL
52, 588

*589

1261

*Iuravit David Dominus veritatem, et non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.*³ Quod factum quidem tali gloriatur in cantico: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis.*⁴ De fructu ventris tui, bene fructus ventris tui, bene de utero, quia

PL
52, 589¹ Lc. I, 32.² Matth. I, 18, 19.³ Ps. CXXXI, 11.⁴ Ps. CIX, 1.

*590

coelestis hospes, supernus habitator sic in uteri descendit hospitium, ut corporis claustra nesciret; sic de habitaculo ventris exiit, ut virginalis ianua non pateret, et impleretur illud quod cantatur in Cantico Canticorum: *Hortus clausus, soror mea sponsa; hortus clausus, fons signatus.*¹ *Ioseph fili David, noli timere.* Sponsae causas sponsus ne * timeat admonetur; et vere pius animus dum compatitur, plus pavescit. *Ioseph fili David, noli timere.*² Ne cum de conscientia securus sis, de sacramenti cognitione succumbas. *Ioseph fili David, noli timere.* Quam vides virtus est ista, non crimen; hic non humanus lapsus est, sed est divinus illapsus; hic praemium est non reatus; hic incrementum coeli est, non corporis detrimentum; hic non est prodicio personae iudicis, est secretum; hic palma cognitoris est, non supplicii poena; hic hominis furtum non est, thesaurus est Dei; hic non est mortis causa, sed vitae. Et ideo noli timere quia quae vitam parturit, non meretur occidi. *Ioseph fili David, noli timere Mariam coniugem tuam accipere.* Sponsam vocari coniugem legis est hoc divinae: sicut ergo manente virginitate mater est, ita coniux dicitur pudore permanente. *Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Veniant, audiant, qui requirunt quis sit quem Maria genuit, *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Veniant, audiant, qui graeco turbine latinam nubilare nisi sunt puritatem, ἀνθρωποτόκον, χριστοτόκον, ut θεοτόκον tollerent, blasphemantes. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Et quod de Spiritu sancto natum est, spiritus est, quia Deus spiritus est.³ Quid ergo requiris quis est qui de Spiritu sancto natus est, cum tibi quia Deus est, Deus ipse respondeat? Cum te Ioannes increpet, qui dicit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; et Verbum Deus caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius.*⁴ Ioannes vidit gloriam, respicit infidelis iniuriam. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Et vidimus gloriam eius. Cuius eius? Qui natus est de Spiritu sancto, eius qui *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Quod in ea natum est de Spiritu sancto est.* Virgo concepit, sed de Spiritu; virgo parturit, sed eum quem praedixit Isaias: *Ecce virgo in utero accipiet, et pariet * filium, et vocabunt nomen eius Emmanuel, quod interpretatur Nobiscum Deus.*⁵ Nobiscum Deus, cum illis homo. *Et maledictus homo, qui spem ponit*

*591

¹ Cant. IV, 12.² Matth. I, 20.³ Io. III, 6.⁴ Io. I, 1, 14.⁵ Isa. VII, 14; Matth. I, 23.

*in homine.*¹ Audiant qui requirunt, quis est qui natus est de Maria? *Paries filium, inquit angelus, et vocabis nomen eius Iesum.* Quare Iesum? Apostolus dicit: *Ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum:*² et tu quis sit Iesus, dolosus cognitor nunc requiris?

1262

Sermo CXLVI. [...] *Cum desponsata esset mater eius Maria.* Suffecerat dixisse, cum desponsata esset Maria. Quid sibi vult sponsa mater? Si mater, non sponsa: si sponsa, non adhuc mater. *Cum desponsata esset Maria mater eius.* Virginitate sponsa, fecunditate mater; mater viri nescia, partus conscia. Aut quomodo non ante conceptum mater quae post partum virgo mater? Aut genitrix quando non, quae saeculorum generavit auctorem, principium dedit rebus? Natura virgo mater semper, sic semper noverca corruptio. Est ergo muneris virginalis ut regeneret per Deum virgo quod per Deum virgo generavit: Deus et integritas est coeleste consortium, virginitas iuncta Christo copula est perfecta virtutis. Quod Virgo concipit, est honor Spiritus, non onus est carnis; quod parturit Virgo, secretum est Dei, non est ministerium coniugale; quod nascitur Christus, divinae maiestatis est, non est imbecillitatis humanae: est gloria deitatis tota, ubi nulla carnis sentitur iniuria. *Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* * [...] Maria mater vocatur; et quando non Maria mater? *Congregationes, inquit, aquarum appellavit Maria.*³ Nonne haec exeuntem populum de Aegypto concepit uno utero et emergeret coelestis in novam creaturam renata progenies iuxta illud apostoli: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari.*⁴ Et ut semper Maria humanae praevia sit salutis, populum quem unda generatrix emisit in lucem, ipsa iure praecessit in cantico. *Maria, inquit, soror Aaron sumens tympanum in manu sua, dixit: Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est.*⁵ Nomen hoc prophetiae germanum est, renascentibus salutare, hoc virginitati insigne, hoc pudicitiae decus, hoc indicium castitatis, hoc Dei sacrificium, hoc hospitalitatis virtus, hoc collegium sanctitatis; merito ergo matris Christi nomen est hoc maternum. Diximus quare mater sponsa, quare Ioseph sponsus, quare Mariae maternum nomen ut totum circa ortum Christi fuisse mysticum panderemus: nunc quare sponsa quaesita sit ad partum Christi,

PL
52, 592

*593

¹ Ier. XVII, 5.² Phil. II, 10.³ Gen. I, 10.⁴ I Cor. X, 1, 2.⁵ Exod. XV, 1.

aliis prodamus ex causis. Praedixerat Isaias et virginem parere Deum coeli,¹ regem terrae, orbis Dominum, reparatorem mundi, mortificatorem mortis, redditorem vitae, perpetuitatis auctorem: hoc quam esset mundanis triste, terribile regibus, pavendum iudaeis, ipse Dominicae nativitatis probavit eventus.

PL
52, 596

Sermo CXLVIII. Hodie, fratres, hesternum debemus redhibere sermonem, hodie Dominicae nativitatis laetitiam debemus iterare: quando concepit Virgo, virgo parit, manet virgo, non est consuetudo sed signum; non est ratio sed virtus; auctor est, non natura; non est commune, sed solum; divinum est, non humanum. Cesset ergo inanis philosophiae labor, nasci Christum non fuit necessitas, sed potestas; fuit honor, iniuria non fuit; sacramentum pietatis fuit, deitatis non fuit detrimentum; fuit reparatio salutis humanae, imminutio substantiae non fuit hoc divinae. Qui non nascendo ex intacto limo fecit hominem, nascendo ipse hominem de corpore fecit intacto: manus quae in nostrum plasma lutum dignanter assumpsit, ad reparationem nostram dignanter assumpsit et carnem. Ergo quod Creator in creatura sua, quod Deus invenitur in carne, creaturae honor est, non est Creatoris iniuria.

1263

PL
52, 597

[...] Concepit virgo, virgo peperit, non te conceptus turbet, partus te non confundat auditus, quando virginitas quidquid est humani pudoris excusat. Aut quae ibi verecundiae laesio, ubi init deitas cum amica sibi semper integritate consortium; ubi est interpretis angelus, fides pronuba, desponsatio castitas, donatio virtus, iudex conscientia, causa Deus, conceptus integritas, virginitas partus, Virgo mater? Nemo ergo iudicet humano modo quod divino geritur sacramento, nemo mysterium coeleste discutiat ratione terrena, nemo ex usu tractet novitatis arcanum, nemo quod singulare est metiatur exemplo, nemo contumeliam de pietate componat, nemo periculum subeat de salute.

1264

PL
52, 597

[...] Hinc est, fratres, hinc est, quod Christi talis est ordo nascentis: ad virginem diabolus venerat, venit angelus ad Mariam; ut quod malus deiecerat angelus, bonum angelus allevaret. Perfidiam suasit ille, hic fidem: suasori credidit illa, ista credit auctori.

1265

PL
52, 607

Sermo CLIII. Fratres, humani sensus non est virginei partus aperire mysterium: quod natura non habet, auctoris est, non naturae; est opus superni spiritus, quod sentire non potest caro; ubi non est humanitatis indicium, ibi deitatis est signum, dicente propheta: *Ipse Dominus Deus dabit vobis signum. Ecce virgo in utero accipiet.*²

1266

¹ Isa. VII, 14.

² Isa. VII, 14.

Ubi nil est terreni usus, est ibi coelestis ordinis totum; quod de mundo non est, mundano intellectui non potest subiacere. Conceptus qui virginem servat, partus virginem qui relinquit, divinum est quod generat, non humanum; Deus graditur, ubi vestigium nullatenus humani transitus invenitur; consuetudo deficit, miracula cum geruntur; consuetudines non respiciunt signa, singularitas non admittit exemplum, sicut hodierna pandit lectio, quae divina narrat praelia parvulorum.

1267

Sermo CLXXV. [...] Ipsa quoque genitrix sponsa mater et virgo, in ipso coniunctionis suae cubiculo, genuisse nova gratulatione miratur. Sed neminem turbet, nullum moveat, quod in thalamo ipso sponsa ipsa cernitur peperisse: talis non est de crimine, sed de virginitate conceptus, quando in tali germine coelestis partus est, non humanus: nec ullus hic est sinistrae suspicionis locus, ubi ipse sponsus sponsae suae testis habetur et custos. Quicumque sollicitus es de facto, esto de exemplo maximo persecurus, et praecedentis trepidatio ad tuam cautelam proficiat, et munimen. Ioseph ille maritus solo nomine, conscientia sponsus, praegnantem sponsam fluctuans et anxius intuetur, quia neque accusare innocentem, neque praegnantem poterat accusare; tacere tutum non erat, erat loqui periculum. Admittit, non prodit crimina accusator insontis. Erat ipse testimonium * castitatis, erat custos pudoris: aliud noverat, aliud intuebatur; confundebat visus quem non confundebat Virginis fides: actus et vita in bivio; mens iusta et sanctus animus ancipiti cogitatione torquetur; sentit, sed tantum non potest penetrare sacramentum, quia nec accusare poterat, et defensare penes homines non valebat. Merito mox occurrit angelus, merito responsum subvenit mox divinum, cui humano deficiente consilio iustitia non defecit. Et quid dicit? *Ioseph fili David, noli timere.*¹ Qui nihil fecerat, quid timebat? Timebat, quia etsi nullus in facto reatus erat, erat in causa maximus pavor. Sanctus animus quidquid non assequitur, expavescit. Cave ergo, homo, de partu nostrae matris taliter disputare, cum angelum respondisse sufficiat: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam; quod enim in illa natum est, de Spiritu sancto est.* Feliciter parturit, quae virginitatis coronam magis magisque pariendo conquisivit et gloriam.

PL
52, 657

*658

¹ Matth. I, 20.

IN NATIVITATE DOMINI [I] ¹

1268

PLS
III, 159

1. [...] Quomodo potest ad secretum virgineae Nativitatis corrupta peccatis hominum fragilitas pervenire? Nascitur itaque, nascitur Christus non necessitate vivendi, sed voluntate salvandi. Nascitur inter mortuos, qui vitam donat mortuis. Nec dubitemus effectum, quod futurum Prophetarum maximus Isaias in diebus antiquis sancti Spiritus auctoritate praedicit: *Ecce, inquit, Virgo in utero accipiet et pariet filium.*² Quod foemina parturit, verae Incarnationis est fides; quod virgo parit, aeterna nascentis est gloria. Nascitur ab intacta foemina Christus, quia fas non erat, ut virtus per voluptatem, castitas per luxuriam, per corruptionem incorruptio nasceretur. Nec poterat novo ordine adventare de coelo, qui vetustum mortis destruere veniebat imperium; neque vero poterat universitatis Dominus formam servi suscipere, qua nos redimere disponebat, nisi eum peperisset ancilla. Aut quomodo pro nobis sputamenta, palmas, et crucem Dei Filius sustineret, nisi se filium hominis praeberet?

*160

2. Vere infelix Iudaea, quae per adulterii calumniam, tenebrosis suspicionibus tantum sibi lumen obscurat, quae, dum non credit Virginem concepisse, dignationem Dei sui humanum vocat in crimen, et invidiae suae hebetata caligine culpam clamat *esse, quod virtus est. Sed crede, miserande homo, cui sola salutis tuae fuit causa nascendi. Perpendite, fratres, quae, et quanta sit caecitas perfidorum, quae Christum negat nasci potuisse de Virgine, et in Nativitate coelesti, consuetudinem requirit humanam, ac Deum creaturarum legibus discutit creatura. Nihil itaque de Nativitate eius humana retractet impietas, quem nasci pro homine pietas invitavit. Quod hominis et Dei Filius humiliavit se in carne, quod Virgo concipit, Virgo parturit, et quod permanet virgo post partum, coelestis mysterii virtus est, non mortalis ordo naturae.

3. Quis vero Omnipotentis esse dubitet sacramentum, ubi audit coelorum Regem prodire de foemina, et natum foeminae Coelestibus imperare? Quae autem quantaque, fratres, ob salutem gentium beneficiorum Dei augmenta succrescunt. Olim namque post transitum Maris Rubri, ut hebraeorum populo divini cultus disponderet praecepta, Moysen famulum suum vocavit in montem, quatenus per unum servulum genti exiguae dispositionum suarum proderet voluntatem. Nunc vero ut in fine temporum, ut gentibus universis perennis vitae

¹ A. CAILLAU et B. SAINT-YVES, *S. Augustini Operum Supplementum*, 1, p. 91.

² Isa. VII, 14.

sacramenta deferret, ipse de coelestibus, de sinu Patris adveniens, ita se homini, sibi que hominem inseruit, et univit, ut incomprehensibili gloria, unus idemque, et homo esset, et Deus. Sic enim potentissimus prodiit ex Maria, ut et infirma carnis subiret et Unigeniti non amitteret maiestatem, ac temperamento quodam admirandi mysterii, et per hominem Deus cum hominibus loqueretur, et homo per Deum de diabolo triumpharet.

IN NATIVITATE DOMINI [II] ¹

- 1269 1. [...] *Ascendit itaque et Ioseph, ut profiteretur cum Maria uxore sibi desponsata.*² Bene ascendit; quia semper ad divina sublimis habetur ascensus. Ascendit ut profiteretur se sponsum esse, non coniugem; custodem, non maritum; datum ad obsequium germinis, non ad copulam genitricis; divinam esse in utero sobolem, non humanam. Ascendit et Maria, ut profiteretur se plus famulam quam parentem; habere se conceptus indicia, conscientiam tamen non habere; portare divinum munus, non pondus humanum; quia quando genitricis virginitas permanet, germen percreditur et probatur Auctoris. PLS
III, 161

EXPOSITIO FIDEI ³

- 1270 [...] *Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine.* Virgo et spiritus sanctus commercium virtutis est, caeleste consortium, maiestatis insigne. Quod ergo generat virgo, divinum est, non humanum. Mundus non capit, ratio non habet, sapit fides, non sapit saeculi inquisitor. PLS
III, 172

DE NATIVITATE DOMINI ⁴

- 1271 [...] Hodie ergo peperit virgo quem Deo filium faceret, qui sententiam praevaricationis excluderet, poenam mortis eriperet, et vitam perpetuam credentibus condonaret. Portavit in utero filium mater (sic) omnibus quae sunt ante nutrimenta maiorem, et hunc fudit forma mirum in terris, quem habent angeli imperatorem in caelis. Peperit filium mater, a quo ipsa nutrireretur, potius quam nutrireretur. Mortali alvo immortalalem suscepit hospitem et in terrestri hospicio PLS
III, 180

¹ A. CAILLAU et B. SAINT-YVES, *S. Augustini Operum Supplementum*, 1, p. 103.

² Lc. II, 4-5.

³ A. OLIVAR, *Sacris erudiri*, 12, 1961, p. 310.

⁴ F. LIVERANI, *Spicilegium Liberianum*, 1, Florentiis, 1863, p. 193.

coelestem virgo imperatorem suscepit. Beata virginitas desinit iam mortis ancilla esse, quia illum intra se gestat in mente, quem Maria portavit in ventre. Nulli virginitas servituti succumbit, quia illum diligit, qui humano generi attulit libertatem. Coelestis propago germinabat in utero et in eximio partu virginea viscera corruscabant. Humanis gressibus portabatur fictura deifica, et in angusto pudoris cubiculo, eum, quem coeli non capiunt, sancta virgo portabat inclusum. Et peperit eum, non qui nascendo pollueret parientem, sed qui pollutionem saeculi delavaret. Sancta credit, sancta concepit, sanctior efficitur post partum. Extitit autem ipsi virgini, ipse filius, qui erat sponsus; ipse genitus, qui erat genitor. Illic fuit paranymphea credulitas, paranympheus arcangelus, mater sponsa et ipse, quem peperit Christum, sponsus. Quem sanctus Spiritus copulavit et Gabriel angelus nuntiavit, angelorum exercitus decantavit: fecit gravidam virginem ipse, qui erat ex virgine nasciturus. Expavit in partu suo subito mater: Deus per angelum loquebatur et virgo auribus impregnabatur. Audiat omnis aetas, quod numquam audivit. Virgo partui suo nupsit: virginitatem, dum pareret, duplicavit, et filium, quem genuit, adoravit.

PLS
III, 181

[...] Conceptit virgo, virilis ignara consortii: impletur uterus nullo libatus amplexu: Spiritum sanctum castum venter suscepit: innocens corpus egressit gloriosa virginitas et praeclara foecunditas. Virtus mundi nascitur et nullus est gemitus parturientis. Vacuatur uterus, infans excipitur, nec tamen virginitas violatur. Fas erat ut, Domino nascente, merito cresceret castitas, nec per eius adventum violaretur integritas, qui venerat sanare corruptionem. Deus ab angelis proditur et agnus pastoribus demonstratur. Nulla parienti Mariae ex humanitatis officiositate solacia: stat exonerata felicior Maria, et matrem se laeta cognoscit, quae se nescit uxorem. Sed infantis genus feta miratur; Spiritum sanctum suscepisse congaudet; nec, quia peperit innupta, terretur; sed quia genuerit confisa laetatur. Ergo magna credimus, quae magna virtute generantur. Recte in eius adventu coelestia veneramur, quem de coelo venisse cognoscimus, quem creatum Dei Patris et Spiritus sancti virtute comperimus, ut firmaretur trinitas in utero castitatis. Quae est virgo tam sancta, sicut ista, per quam Deus venire dignatur? Quae tam speciosa, ut Deum quaerat sponsum? Quae tam fortis, ut tantam possit generare virtutem? Quae tam casta, ut sic possit esse virgo post partum? Nonne in figura

1272

Mariae habitum videmus ecclesiae? Haec parit, non dolore, sed gaudio: haec nutrit, non corporis ubere, sed lacte amoris.

SERMO IN NATALI DOMINI ¹

1273

1. [...] *Ecce annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.*² Nullum hodie, fratres, conceptus, nullum terreat partus. Ubi enim virginitas concipit, integritas parit, Dei est virtus conscia, non voluptas. Audi angelum dicentem, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.*³ Hodie, fratres, non inchoatur deitas, sed humanitas innovatur: hodie natus est non sibi Christus, sed mihi. *Accedite ergo ad eum et illuminamini, et vultus vestri non erubescunt:*⁴ quia hodie *in sole posuit*, sicut dixit propheta, *tabernaculum suum.*⁵

PL
39, 1992

2. *Virginitas nunquam nuda.* Divinum est, fratres charissimi, quod geritur, non humanum. Nunquam est nuda virginitas quae tegmine pudoris se decoravit. Ad domicilium castitatis angelus mediator advenit; ut regi aulam, Deo templum, et coelesti sponso thalamum procuraret. Nascente enim Domino non est ablata, sed consecrata virginitas; quae ipsa sponsum genuit sui pudoris, ipsa custodi praebet fidele servitium: feta, sed virgo; virgo, sed mater; sterilitate enim caruit, non pudore. Adstat sanctitas, sinceritas, pudicitia, castitas, integritas, fides, et omnes simul adfuere virtutes; ut intrepida famula sui uteri portaret auctorem, et coelestem paritura virtutem, sexus sui victrix, dolorem gemitumque nesciret. Beata fecunditas, quae et honorem acquisivit maternum, et castitatis praemium non amisit.

HESYCHIUS Hierosolymitanus († post 450)

COMMENTARIUS IN LEVITICUM

1274

Lib. I, cap. II, 4. *Cum autem obtuleris sacrificium coctum in cibano de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, et lagana azyma oleo lita.*⁶

PG
93, 806

Admirabilis est legislatoris intentio, per omnia subtiliter ince-

¹ Sermo iste, in app. Operum S. Augustini, est S. Petri Chrysologi (cf. PLS II, 847 et PLS 52, 665a).

² Lc. II, 10.

³ Lc. I, 35.

⁴ Ps. XXXIII, 6.

⁵ Ps. XVIII, 6.

⁶ Levit. II, 4.